

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

К. Л. Багрій,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

УДК 657.22

ОЦІНКА СИСТЕМИ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ГОСПОДАРЮЮЧОГО СУБ'ЄКТА

Розглядається оцінка системи документального оформлення наявності та руху поточних зобов'язань господарюючого суб'єкта. Наведені пропозиції з удосконалення документального оформлення наявності та руху поточних зобов'язань господарюючого суб'єкта, які забезпечать отримання необхідної інформації для потреб управління.

Ключові слова: поточні зобов'язання, облік, документальне оформлення, господарські операції.

Процес господарської діяльності неминує пов'язаний із зобов'язаннями. Для фінансування господарської діяльності застосовуються як власні, так і залучені джерела фінансування. Однак у сучасних умовах господарювання значна кількість вітчизняних підприємств усе частіше для здійснення своєї діяльності використовує залучені та запозичені джерела. У складі залучених джерел вагому частку, яка постійно зростає, складають поточні зобов'язання.

Певним чином, успіх діяльності підприємства залежить від своєчасності та правильного проведення і відображення поточних кредиторської заборгованості та зобов'язань за розрахунками. Значну увагу достовірного відображення в обліку поточних зобов'язань слід приділяти ще й тому, що вони впливають на фінансовий стан підприємства, а завдяки проведенню аналітичних розрахунків поточних зобов'язань можна прослідкувати динаміку їх зростання та погашення, що забезпечує ефективне регулювання управління підприємства.

Питання обліку, аналізу та аудиту поточних зобов'язань розглядалися в працях відомих вітчизняних учених-економістів. Зокрема розвитку теорії і практики обліку поточних зобов'язань присвятили праці Ф. Ф. Бутинець, С. М. Гальцова, Г. В. Савицька, С. В. Голов, Н. В. Чебанова, В. В. Сопко, В. І. Савич, Л. К. Сук.

Проблемам аналізу та аудиту поточних зобов'язань приділяли увагу такі вчені, як М. Ф. Огійчук, Н. Л. Шкріля, Л. П. Кулаковська, В. В. Немченко, В. Д. Базелевич, М. Д. Білик, В. М. Желудька, Є. В. Мних та ін. Вказані автори торкалися проблем обліку поточних зобов'язань, їх сутності, а також висвітлювали методологію та проблематику проведення аналізу та аудиту поточних зобов'язань та кредиторської заборгованості.

На сьогодні ще є невирішені питання, зокрема питання оцінки системи документального оформлення наявності та руху поточних зобов'язань господарюючого суб'єкта.

Суцільне та безперервне спостереження у системі бухгалтерського обліку забезпечується за допомогою такого елемента методу, як документація. Тобто кожен факт господарського життя в обов'язковому порядку повинен супроводжуватись певним документом. Безпосереднє складання документів з дотриманням вимог чинного законодавства є документацією. Відображення в обліку виникнення та погашення поточних зобов'язань супроводжується також певним переліком документів залежно від об'єкта зобов'язання. Згідно із Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [2] первинний документ — документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення. Досить часто за окремими видами поточних зобов'язань відсутній первинний документ, що вперше фіксує факт здійснення господарської операції. У таких випадках бухгалтером складається бухгалтерська довідка, зокрема це стосується операцій переведення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості, нарахування зборів на соціальне страхування, дивідендів, виникнення інших видів поточних зобов'язань, таких як відсотки за кредит, відсотки за векселями, внутрішні розрахунки тощо.

Окремі види поточних зобов'язань, а саме одержання кредиту, товарів, робіт, послуг, розрахунків векселями, супроводжуються складанням договору між зацікавленими особами. Сьогодні більшість зобов'язань за договорами в українській теорії та практиці бухгалтерського обліку не пов'язуються з обліком поточних зобов'язань. У радянський період договір ніколи не був об'єктом бухгалтерського обліку, хоча цьому питанню приділяли увагу відомі вчені, такі як О. М. Галаган, Я. М. Гальперін та В. Ф. Палій.

При цьому Я. В. Соколов, В. В. Патров та М. Л. Пятков зазначають, що у бухгалтерському обліку поняття "зобов'язання" має більш вузький зміст, ніж у юридичному розумінні. Тобто обліку підлягають не всі зобов'язання підприємства, які виникають у нього в процесі здійснення господарської діяльності. Відображення в бухгалтерському обліку знаходять тільки ті зобов'язання, що виникли в результаті виконання договірних умов.

Юридичні відносини визначають виникнення зобов'язань, що впливають з договорів і/чи деліктів (зобов'язань, зв'язаних з відшкодуванням заподіяної шкоди). Відповідно до ст. 509 Цивільного кодексу України [6] "зобов'язанням є правовідношення, у якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають з підстав, встановлених статтею 11 цього Кодексу".

У свою чергу, згідно зі ст. 11 ЦК України "цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки" [6]. До підстав, які призводять до виникнення прав та обов'язків, відповідно до ЦК України, належать договори та інші правочини; створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; інші юридичні факти. Крім того, цивільні права та обов'язки можуть виникати

безпосередньо з актів цивільного законодавства, за рішенням суду, настання або не настання певної дії.

Отже, з юридичного боку, підставою виникнення зобов'язань за короткостроковими кредитами, за розрахунками з постачальниками та підрядниками, за одержаними авансами, з іншими кредиторами з одержання робіт, послуг, з оплати праці, є договір. За зобов'язаннями по податках і платежах до бюджету та позабюджетних і цільових фондів — акти цивільного законодавства [3; 4].

У бухгалтерському обліку укладений договір до часткового або повного його виконання щодо сплати грошових коштів, передачі майна, надання послуг, виконання робіт залишається тільки наміром для здійснення тих чи інших господарських операцій. Оскільки договір безпосередньо не підтверджує факт виконання господарської операції, то, як наслідок, сума зобов'язань за договором не відображається в бухгалтерському обліку. Це відповідає принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою: “операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми” [2].

З цього принципу, як стверджує Я. В. Соколов [5], випливає таке:

— якщо між юридичним та економічним осмисленням факту господарського життя немає протиріччя, то в цьому випадку немає і умов для проявлення принципу пріоритету сутності над формою;

— якщо між юридичним та економічним осмисленням факту господарського життя є протиріччя, у цьому випадку необхідно обрати економічну інтерпретацію факту господарського життя на шкоду юридичної.

Відображення зобов'язань за договором поставки починається тільки після виконання першої господарської операції, — отримання авансу від замовника на поставку. Така ситуація розповсюджена.

Так, обстежуючи господарюючі суб'єкти на предмет наявності договорів, було виявлено такі основні недоліки:

— тільки частина господарських операцій щодо придбання товарно-матеріальних цінностей від постачальників або продажу продукції власного виробництва оформлюється договором купівлі-продажу, у більшості випадках це договори, що передбачають умови передоплати;

— застосовуються форми типових договорів без особливих положень;

— договори містять суперечливі положення;

— відсутність примірника або копії договору в бухгалтерії;

— відсутність належного контролю за виконанням договорів;

— наявність договорів, які залишилися невиконаними без встановлення причини;

— неправильне відображення господарських операцій за договорами в бухгалтерському обліку.

Відсутність інформації за окремими підприємствами не дає підстав стверджувати про наявність або відсутність невиконаних договорів. А ось інформація щодо відсутності невиконаних договорів застережує.

Договори є наміром діяти у майбутньому, вони укладаються на перспективу в наступному періоді купувати товарно-матеріальні цінності, одержувати роботи, послуги тощо. Відсутність договорів є негативним показником діяльності підприємства або особа, яка подавала цей звіт, недостатньо володіє інформацією з цього питання.

Отже, вважаємо за доцільне, з метою підвищення контролю за порядком складання та виконання договорів рекомендувати керівнику видавати розпорядження по підприємству щодо обов'язкового узгодження змісту договору з головним бухгалтером (шляхом запису слова “узгоджено” та проставлення підпису головного бухгалтера) та надання одного примірника договору до бухгалтерії. Після виконання договору на першій його сторінці доцільно робити відповідну відмітку, а у випадку

невиконання — вказувати причину невиконання. Крім того, вважаємо за необхідне розробити альбом зразків господарських договорів з урахуванням різних видів та форм оплати, а також інших умов виконання договірних зобов'язань. При відсутності на підприємстві юридичної служби розробку альбому договорів варто замовити у фірми з надання юридичних послуг.

Отже, наявність юридично грамотно оформленого договору як документа, що забезпечує законність господарської операції, застерігає підприємство від негативних наслідків фінансового характеру, а саме виникнення додаткових поточних зобов'язань у вигляді штрафних санкцій, пені.

Безпосереднє виконання договору супроводжується накладними, актами виконаних робіт (одержаних послуг), платіжними дорученнями тощо. Однією з умов договору є вид розрахунків: передплата, часткова передплата (аванс) або оплата після одержання товарів, робіт, послуг. Це є важливим аспектом у частині розрахунків між постачальником та покупцем, оскільки існують розбіжності в порядку визнання доходів та витрат у фінансовому та податковому обліку.

При відвантаженні продукції покупцю надається перший примірник накладної на відвантаження. Вона виписується постачальником і містить інформацію про найменування, кількість і вартість відвантаженої продукції. Оплата покупцем за одержану продукцію може бути проведена до або після відвантаження. Для підвищення контролю за станом розрахунків з постачальниками та покупцями в цьому документі вважаємо за доцільне запровадити реквізит “Вид розрахунків”. Так, у накладній реквізит “Вид розрахунків” доцільно розмістити після реквізиту “Довіреність”, у накладній на відпуск товарно-матеріальних цінностей — після реквізиту “Через кого”, а у товарно-транспортній накладній — після реквізиту “Переадресування”. У реквізиті “Вид розрахунків” у випадку проведення передоплати або авансу необхідно вказати дату надходження грошових коштів від покупця, а у випадку оплати — після одержання товарів записати фразу “оплата після одержання”. Наявність вищезапропонованого реквізиту “Вид розрахунків” скоротить кількість робочого часу на пошук підтверджуючої інформації щодо проведення оплати та складання бухгалтерських проводок з відображення відповідної господарської операції на підставі даних первинних документів.

Щодо застосування бухгалтерських довідок для пояснення окремих бухгалтерських записів з обліку поточних зобов'язань слід зазначити, що вони запропоновані у Методичних рекомендаціях по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку [1] та мають універсальний характер. Але, на думку автора, цього документа недостатньо для відображення повноти інформації щодо окремих видів господарських операцій. Він може бути використаний при корегуванні бухгалтерських записів (сторнування, допроведення тощо). Тому автором пропонується ряд бухгалтерських довідок з певним переліком реквізитів залежно від виду господарської операції щодо виникнення поточних зобов'язань, зокрема з переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості, одержання авансу від покупця, нарахування зборів на соціальне страхування, дивідендів, відсотків за кредитами та векселями, за іншими розрахунками.

Щодо одержаних авансів, то автором пропонується документ — довідка бухгалтерії про одержання авансу. У цьому документі зазначається номер та дата документа, у якому зазначено інформацію про надходження на підприємство авансу, також найменування платника та підстава для сплати їм авансу (№ рахунку-фактури, договору тощо), сума авансу, а також відповідна бухгалтерська проводка. Тобто наявність цього документа поряд з реєстром синтетичного обліку надає повну інформацію про виникнення поточних зобов'язань за одержаними авансами і запобігає витрачання додаткового часу для пошуку виписки банку, договору, рахунку-фактури для пояснення цієї операції.

Наступний документ стосується нарахування поточних зобов'язань за розрахунками з фондами соціального страхування. Ці зобов'язання виникають на

підприємстві у двох випадках: утримання із заробітної плати працівників; нарахування на фонд оплати праці працівників.

Щодо утримань із заробітної плати, то виникнення цього виду зобов'язань перед фондами соціального страхування знаходить відображення в розрахунковій відомості, яка є регістром аналітичного обліку. Нарахування зобов'язань зі страхування на фонд оплати праці відображається тільки в регістрі синтетичного обліку на підставі розрахунку бухгалтера довільної форми.

У цій формі розрахунку відображається інформація про фонд оплати праці працівників різних категорій і нарахованих внесків на соціальне страхування окремо за кожним видом, разом за кожною категорією працівників і всього по підприємству. З розрахунково-платіжної відомості переносяться дані щодо утримань із заробітної плати внесків на соціальне страхування. На підставі цього документа можна скласти регістри аналітичного обліку розрахунків за страхуванням щомісяця та наростаючим підсумком протягом звітного року.

Далі розглянемо запропонований автором бухгалтерський документ щодо виникнення поточних зобов'язань перед учасниками за нарахованими дивідендами. Цей документ містить окремо інформацію про розмір статутного капіталу та частки прибутку, що за рішенням зборів акціонерів або засновників була направлена на розподіл між учасниками. У табличній формі наводиться інформація за кожним засновником (учасником) або акціонером, зокрема його найменування, якщо це юридична особа, або прізвище, ім'я та по батькові, якщо це фізична особа, частка внеску кожного до статутного капіталу в сумі та у відсотках, сума за кожним учасником (акціонером) розподіленого прибутку (нарахованих дивідендів) і також наводиться бухгалтерська проводка.

Щодо оформлення бухгалтерських документів виникнення зобов'язань за іншими розрахунками, зокрема за розрахунками за нарахованими відсотками, автором пропонується розрахунок загальної суми поточних зобов'язань перед учасниками за нарахованими дивідендами.

У цьому документі зазначається найменування кредитора (банку, векселедержателя), документ, що був підставою для виникнення зобов'язань для нарахування відсотків (кредитний договір, вексель тощо), розмір відсоткової ставки (річної), сума відсотків за звітний місяць та складається бухгалтерська проводка.

За іншими видами поточних зобов'язань (внутрішні розрахунки, внутрішньогосподарські розрахунки, розрахунки з іншими кредиторами) достатнім буде складання бухгалтерської довідки.

Усі вищевказані бухгалтерські документи є первинними документами і відображають відповідні бухгалтерські операції з виникнення поточних зобов'язань. Щодо розрахунків за зобов'язанням, то тут усе залежить від форми розрахунків: готівка (видатковий касовий ордер), оплата з рахунку в банку (платіжне доручення), бартер (товарно-транспортні накладні, акти виконаних робіт, наданих послуг).

Отже, правильне та повне складання вищевказаних документів деякою мірою підвищить кількість облікових робіт працівників бухгалтерії, але в умовах автоматизації цей недолік буде маловідчутним. Наведені пропозиції з удосконалення документального оформлення наявності та руху поточних зобов'язань господарюючого суб'єкта забезпечать отримання необхідної інформації для потреб управління.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку, затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356 [Електронний ресурс] Міністерство фінансів України. — URL : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=50098&cat_id=50097.

2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996–XIV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
3. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997 р. № 400/97–ВР [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80>.
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105–XIV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
5. Соколов, Я. В. Обязательство: что это? [Электронный ресурс] / Я. В. Соколов // 1С: Бухгалтерия. — URL : <http://www.buh.ru/document-790>.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

*Рекомендовано до друку кафедрою обліку й аудиту
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
(протокол № 5 від 19 жовтня 2012 року)*

Надійшла до редакції 20.10.2012

Багрий К. Л. Оценка системы документального оформления наличия и движения текущих обязательств хозяйствующего субъекта

Рассматривается оценка системы документального оформления наличия и движения текущих обязательств хозяйствующего субъекта. Приведенные предложения по совершенствованию документального оформления наличия и движения текущих обязательств хозяйствующего субъекта, которые обеспечат получение необходимой информации для нужд управления.

***Ключевые слова:** текущие обязательства, учет, документальное оформление, хозяйственные операции.*

Bahrii, K. L. Evaluation of Documenting the Presence and Movement of Current Liabilities of the Entity

The article deals with evaluation of documenting the presence and movement of current liabilities of the entity. These proposals to improve documenting the presence and movement of current liabilities of the entity that will ensure obtaining the necessary information for the purposes of management.

***Keywords:** current liabilities, recording, documenting and farm operations.*

